

*Засоби милозвучності
української мови*

-
- Те, що українська мова відзначається особливою милозвучністю, відомо здавна, і, здається, ніхто не сумнівається в цьому тепер, хоч найменше можуть про це судити самі носії української мови, оскільки для них мова знаряддя щоденного спілкування, а не об'єкт для спостереження. Але про красу й приємність звучання української мови є більш ніж достатньо усних і писемних свідчень, у тому числі загальновідомих, і звичайних іномовців, і видатних діячів, і фахівців, а з їхніх слів - і українців. Наведемо тут тільки декілька.

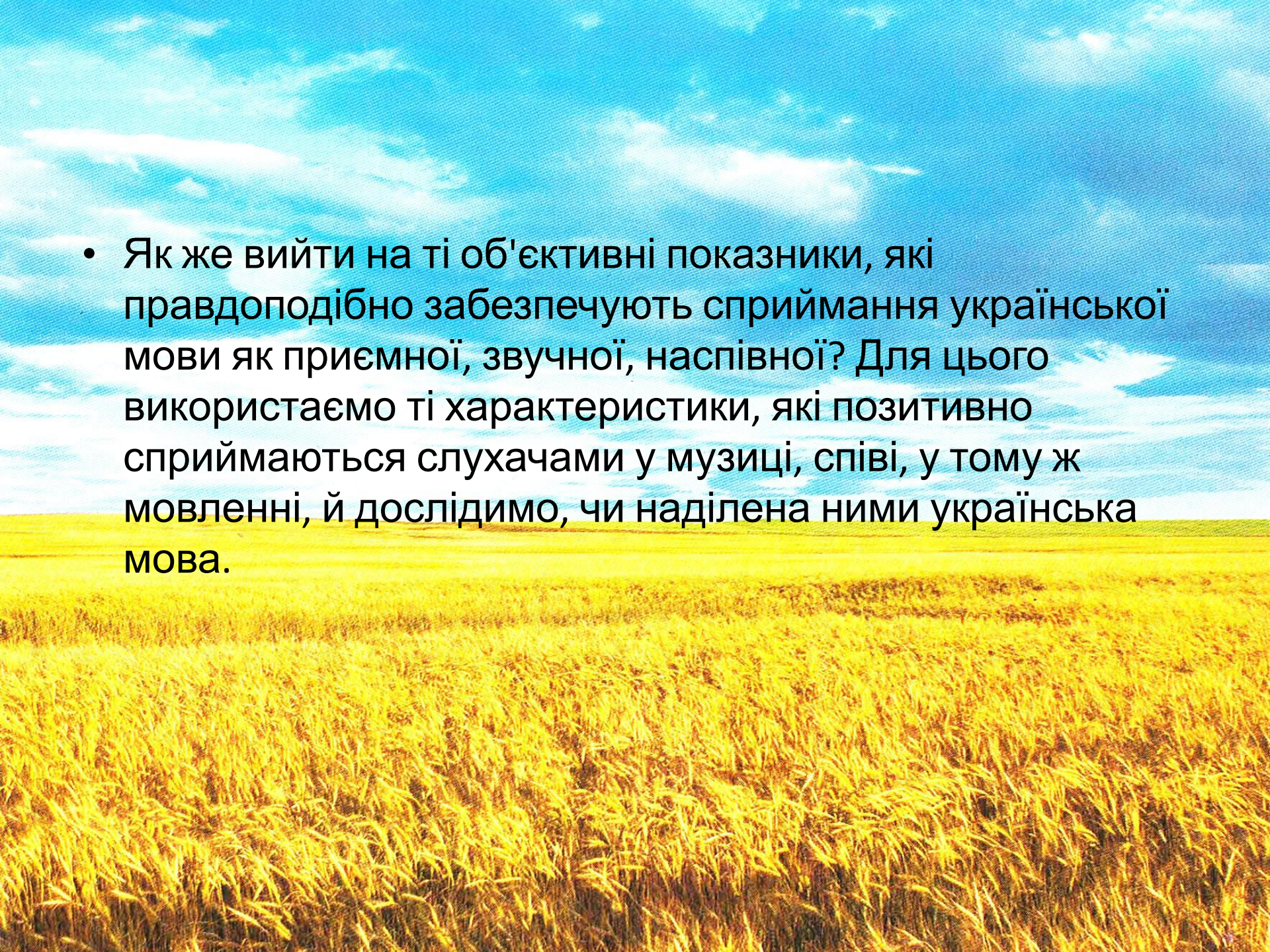
- Ще в середині минулого століття видатний російський мовознавець-славіст І.І.Срезневський звернув увагу на високу музикальність української мови. Він писав: "Сила людей переконана, що ця мова є одна з найбагатших мов слов'янських, що вона навряд чи уважить богемській щодо рясноти слів та виразів, польській щодо барвистості, сербській щодо приємності, що це мова, яка навіть і у вигляді необробленому може стати нарівні з мовами обробленими гнучкістю і багатством синтаксичним, мова поетична, музикальна, мальовнича".

-
- Подібно оцінив українську мову за її звучанням тогочасний поет і перекладач українських пісень німецькою мовою В.Боденштедт, який довго жив у Росії і багато подорожував по Україні. "Українська мова наймелодійніша й найголосніша поміж усіма слов'янськими мовами, з великими музикальними можливостями".

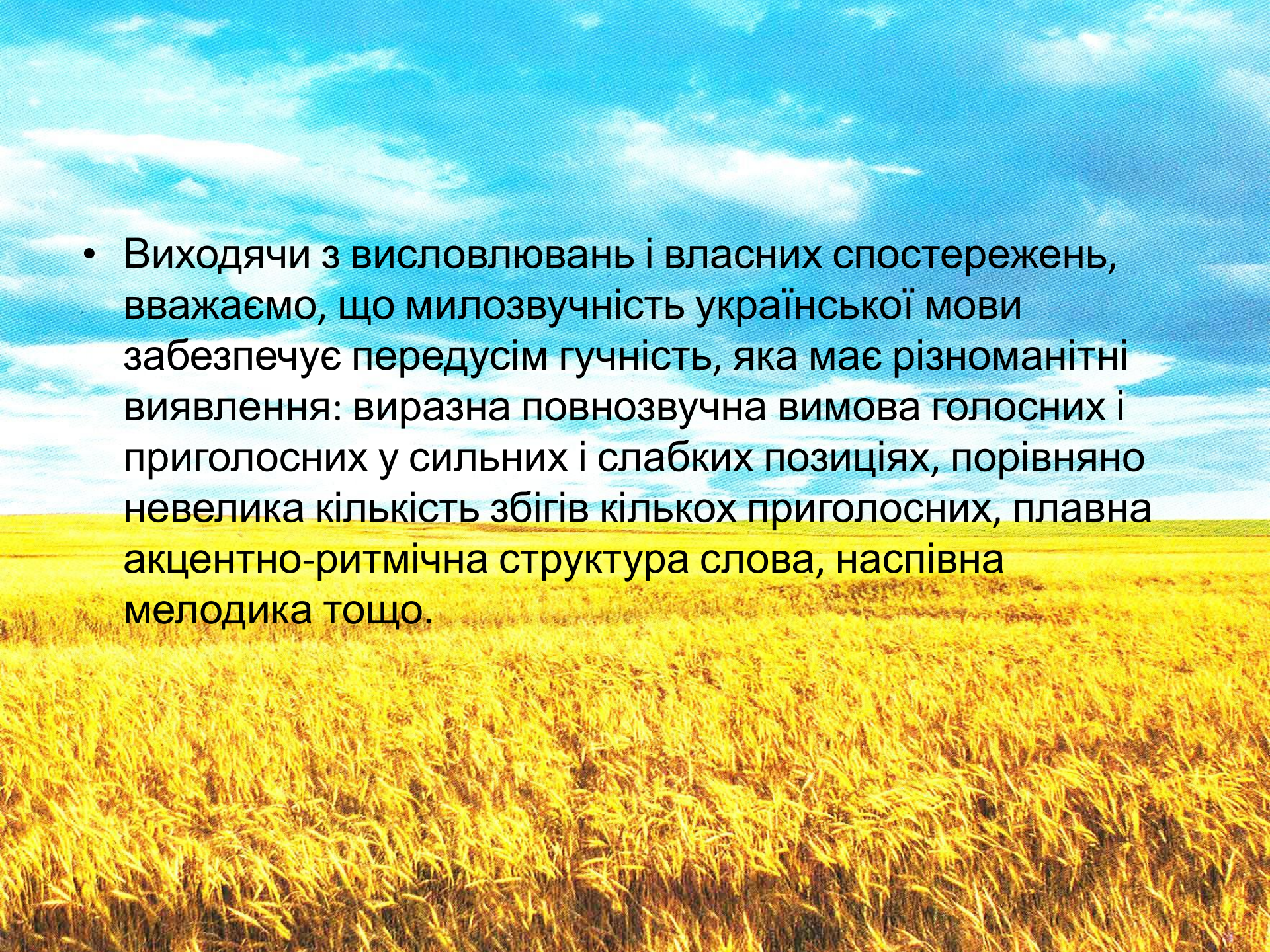
- Перелік захоплених відгуків про красу української мови взагалі, і передусім її звукової вишуканості, звучності, музикальної граціозності, можна продовжити. Але нагадаємо ще тільки один факт. На конкурсі краси мов у 1934 р. у Парижі українська мова зайняла третє місце після французької і перської. Більшого поширення набула думка, що наша мова за милозвучністю йде після італійської.

- У словниках і наукових працях милозвучність, що ототожнюється з евфонією, має, по суті, два термінологічних значення. По-перше, вона визначається як "добре, приємне, з погляду фонетичних і лексико-стилістичних норм певної мови, звучання окремих мовних елементів - звукосполучень, слів і словосполучень"[2]. З другого боку, милозвучність - це звукові засоби "підсилення виразності мови художнього твору внаслідок досягнення гармонійного добору звуків у тексті. Цій меті служать звукові повтори різних видів, алітерації, асонанси, ритмічність мови, а також уникнення важких для вимови чи неприємних для слуху сполучень звуків у фразі"

-
- Зосереджуючись на милозвучності української мови, ставимо такі завдання:
    1. визначити конкретні фонетичні параметри, які сприяють милозвучності або її забезпечують;
    2. встановити, чи однакові ці критерії для носіїв різних мов;
    3. вважати милозвучність суто науковим поняттям чи естетичним, чи тим і тим одночасно;
    4. дати відповідь на питання, чи існує загальнолюдське розуміння милозвучності.

-
- Як же вийти на ті об'єктивні показники, які правдоподібно забезпечують сприймання української мови як приємної, звучної, наспівної? Для цього використаємо ті характеристики, які позитивно сприймаються слухачами у музиці, співі, у тому ж мовленні, й дослідимо, чи наділена ними українська мова.

-
- Виходячи з висловлювань і власних спостережень, вважаємо, що милозвучність української мови забезпечує передусім гучність, яка має різноманітні виявлення: виразна повнозвучна вимова голосних і приголосних у сильних і слабких позиціях, порівняно невелика кількість збігів кількох приголосних, плавна акцентно-ритмічна структура слова, наспівна мелодика тощо.

- **Гучність** - це цілком наукове поняття, яке, на думку деяких учених, з одного боку, рівнозначне з сонорністю, а з другого - дорівнює вокалічності. Справді, ці терміни майже тотожні, але тільки майже. Більшою чи меншою сонорністю (що залежить від участі голосу в творенні звуків) наділені і голосні, і приголосні. А вокалічність мови визначається кількістю голосних порівняно з приголосними в мовному потоці (не в системі!). За даними В.Г. Ветвицького[7], на кожні 100 звуків у фінській мові 51 голосний і 49 приголосних; в італійській - 48 голосних і 52 приголосні; у російській - 42 голосних і 58 приголосних; у німецькій - 36 голосних і 64 приголосних.

- За підрахунками, у системі української мови голосні становлять 15,8%, приголосні - 84,2%. У мовленні (народнопоетичному, яке найбільш зберігає національні основи української мови) голосних - 45-46%. Добре видно, що українське народнопоетичне мовлення насичене голосними й справді близьке до італійського, мало перед ним поступаючись. Щоправда, в літературному мовленні українська мова під різними впливами багато в чому втратила свою вокалічність: кількість голосних у ній знижується до 42%, а кількість приголосних відповідно зростає - 58%.

- Вокалічність української мови (власне її гучність) посилюють сонорні приголосні (разом з голосними вони складають 70%) та дзвінкі приголосні (особливо враховуючи незначне в цілому оглушення дзвінких у кінці слова та в середині перед наступними глухими). Ці звуки в літературі прийнято називати голосовими.

- Милозвучність української мови досягається насамперед рівномірним розподіленням голосних і приголосних звуків у мовному потоці. Для усунення збігів голосних і приголосних наша мова має спеціальні фонетичні засоби.

1. Найуживанішим засобом милозвучності мови є фонетичне чергування [у] з [в]
тж[і]з[ї].

Прийменник і префікс в звучить і пишеться між двома голосними {*успіхи в економіці*), після голосного перед приголосним (*вишні в саду; дорога повилася вгору*), перед голосними на початку речення (*В Одесі тепло*).

Прийменник і префікс у вимовляється і пишеться між літерами, що позначають приголосні (*був у жовтні, почав учити*), на початку речення перед приголосним (*У Карпатах сніг*), перед наступними в, ф та сполученням літер хв, льв незалежно від того, на який звук закінчується попереднє слово (*жити у Львові; книга у Федора*), після паузи перед приголосним (*сад, у якому безліч квітів*).

- [i] з [й] чергуються у тих самих випадках, що й [y] з [в]. Іноді прийменник у вживається у варіантах ув, уві, вві: Стало так легко, як уві сні (Ю. Яновський). Щоб уникнути важких збігів приголосних вв, вф навіть після голосних вживається Сумний був час; товариші м ої пішли у військо (Леся Українка). У деяких випадках чергування [y] з [в], [i] з [й] не відбувається: у власних назвах (Удод, Вроцлав); у словах, де зміна початкового [y] чи [в] веде до зміни значення слова (вправа і управа, вдача і удача); [i] з [й] не чергуються при зіставленні понять (минуле і сучасне); у словах іншомовного походження (до інституту).

2. У кінці деяких префіксів, у прийменниках та прислівниках можуть додаватись або відкидатись голосні звуки: відірвати, переді мною. Прийменник з може мати варіанти із, зі, зо: із хмари, зі свого.

3. Після приголосних вживаються частки *би, же, після*
голосних — *б, ж*: *зробив би,*
зробила б, зібрав же, зібрала ж.

4. Перед приголосними вживаються форми дієслів на -
ся, перед голосними на -сь:

*зібралися всі; зібрались усі; але після приголосного —
завжди -ся: дивляться,
дивишся*

- Значне ослаблення (і скорочення) всіх наголошених складів, крім першого переднаголошеного, якраз і створює умови для розвитку сильної редукції (утворення звуків типу ь, ы), характерної для російської вимовної норми на відміну від української, яка, навпаки, характеризується відсутністю яскраво вираженої редукції голосних.

- Плавність українського мовлення виявляється і в зіставленні з англійською мовою. Саме до такого висновку приходять О.Ф.Пилипенко, дослідивши питальну інтонацію англійської мови порівняно з українською: "...в основному рівний розподіл часу звучання між голосним наголошеним та сусідніми складами, а також - менш різкі частотні інтервали пояснюються характерною для української мови більшою плавністю мовлення порівняно з англійською".

- Показана вище ритмічна структура українського слова зближує його з ритмом музичним, пісенним і природно пояснює, чому українська мова сприймається як особливо музикальна. Більше того, цей факт веде нас до розуміння прихованого зв'язку між мовленням і музикою в широкому плані.

- Милозвучність (як і немилозвучність) оцінюється нами спонтанно, як будь-який витвір мистецтва: музичний, образотворчий, суто природний (явища природи) і т.п. І тут на перший план виступає загальна естетична оцінка, подобається - не подобається, гарно - негарно. Тобто мова сприймається і як явище естетичне. Чим менше зрозуміла для нас мова з погляду змісту, тим більше на перший план виступає емоційна її оцінка, не вимірювана об'єктивними методами.

- Є підстави вважати, що носії кожної окремої мови, яку витворив народ відповідно до своїх ідеалів, природно, вважають свою мову гарною, милозвучною. Говорячи словами М.Михайлова, "Мова - витвір народу, і кожен народ створив собі мову, відповідну не тільки його рівню й способу його мислення, але й естетичним ідеалам". У такому разі мають рацію ті, хто вважає, що всі мови красиві (не багаті, а красиві своїм звучанням!), некрасивих мов у світі немає.

- Разом з тим у деяких мовах, що порівнюються на основі спонтанного слухового сприйняття (а не на основі наукового аналізу окремих параметрів), з погляду іномовців або фахівців, наділених здатністю давати естетичні оцінки звучання відповідно до свого розуміння прекрасного, - виділяють мови більш і менш красиві (милозвучні), так само, як ми розрізняємо, наприклад, твори більш і менш талановитих композиторів, кращі й гірші пісні, окремі музичні твори тощо.

